

Dame i gospodo,

Zahvaljujem se svima Vama koji ste večeras sa nama, posebno govornicima na njihovim inspirativnim riječima. Večerašnja izložba i promocija knjige su organizovani zahvaljujući uspješnoj saradnji Opštine Tivat, Zbirke pomorskog naslijeđa Porto Montenegro, Pomorskog muzeja Crne Gore i Bokeljske mornarice, posebno Podružnice Tivat. Na ovaj način smo željeli da doprinesemo proslavi Dana Opštine Tivat, koji Vam svima čestitam.

Ova knjiga je objavljena i prezentirana prije godinu dana u Pomorskom muzeju Crne Gore u Kotoru a izložba je bila otvorena 17. maja ove godine u Ministarstvu kulture na Cetinju, obje zahvaljujući finansijskoj podršci Ministarstva kulture. Tivat i Zbirka pomorskog naslijeđa su pravo mjesto za njihovu reprizu. Dok Pomorski muzej prikazuje ukupnu istoriju pomorstva u toku skoro 25 vijekova, Bokeljska mornarica je svjedoči već 1210 godina, Zbirka svjedoči noviju istoriju, a Porto Montenegro je suvremeni nastavak te istorije u njenim novim oblicima.

Dozvolite da podsjetim zašto je važna istorija i njeno stalno prezentiranje i izučavanje, bilo da se radi o izložbama bilo o knjigama, posebno istorija pomorstva. Herodot, grčki pisac iz V vijeka prije Krista, koga Ciceron naziva ocem istorije, napisao je prvo istorijsko djelo evropske civilizacije koje se najvećim dijelom odnosi upravo na pomorsku istoriju, odnosno na odlučne pomorske bitke između Grka i Persijanaca, prije svega na bitku kod Salamine 480. g. prije Krista, koja je imala odlučujući značaj za istoriju Evrope. Poznati istoričar pomorstva Boke, don Niko Luković, je napisao u predgovoru svoje knjige „Prčanj“ davne 1937. godine, prve istorijske knjige koju sam pročitao u ranom djetinjstvu: „Veći dio onoga o čemu je u ovoj knjizi pisano, spada u prošlost. Toj prošlosti treba da se poklonimo, kao što se divimo zalazu sunca koji svojim zadnjim zracima pozlaćuje vrhunce naših gordih brda. Na prošlosti se gradi budućnost.“

Naravno, istorija uopšte, pa ni naša, nije uvijek romantična i idilična, ona je često tragična i surova, svjedoči o greškama i dramama koje su njihova posljedica, pa nam pored pozitivnih primjera koje treba slijediti daje i negativne koje treba izbjeći. Tako su se i naši preci, koji su pružili izvanredne herojske primjere borbe protiv neprijatelja i gusara, i sami gusarili, trgovali robljem i krijumčarili. Poznata Ciceronova tvrdnja da je istorija učiteljica života je istinita, samo što učenje zahtijeva stalni napor za koji mnogi nijesu spremni, tako da nije istorija loša učiteljica već ima često loše učenike.

Istorija je uvijek aktuelna jer ne pripada prošlosti, već je naša memorija, svijest i interpretacija u sadašnjosti ta koja uslovljava naše akcije koje oblikuju budućnost. Zato je, kako piše italijanski filozof Benedetto Croce, cjelokupna istorija savremena.

Kada je u pitanju istorija pomorstva, podsjećam da je poznati francuski istoričar Fernand Braudel, koji je inovirao historiografiju polovinom prošlog vijeka, u svome najvažnijem djelu „Mediterran i mediteranski svijet u doba Filipa II,“ veliki dio toga rada posvetio upravo pomorstvu kao najvažnijoj aktivnosti Mediterana koja je omogućila izvanredni razvoj privrede, religije, kulture i umjetnosti na ovom najvažnijem prostoru za istoriju i civilizaciju svijeta, čiji smo i mi dio. On u tom djelu piše i o pomorstvu Boke, posebno Kotora i Perasta.

Bivši admiral Bokeljske mornarice, akademik prof. dr Vladislav Brajković, definiše pomorstvo kao sve aktivnosti na moru i u vezi sa morem. Ono, dakle, ne obuhvata samo pomorsku privredu u užem smislu (brodarstvo, luke, brodogradnju, ribarstvo pomorske agencije, osiguranje, itd.), te nautički turizam i turizam vezan za more i obale, već i niz neprivrednih djelatnosti, ratnu mornaricu, pomorsku upravu, pomorsko pravo, pomorstvo školstvo, nauku i tehniku. Pomorske aktivnosti su imale od početka istorije ogroman uticaj na razvoj kulture i umjetnosti, a posebno na Mediteranu i na našoj obali. Praktično sva materijalna i nematerijalna kulturna dobra, poput Bokeljske

mornarice, na ovom prostoru su stvorili kroz vjekove pomorci i pomorske tradicije prožimaju sve dimenzije života Boke, od vremena Ilira i Rimljana do danas.

Pomorska istorija nije, dakle, izolovana od drugih dimenzija istorije (političke, ekonomske, religiozne, kulturne), već sa njima usko povezana i zato je važan element ukupne istorije, posebno kada se radi o pomorskim narodima, kod kojih je pomorstvo bilo najvažnija djelatnost kroz istoriju, kao u Boki. Zato je i u ovoj knjizi analizirana međuzavisnost pomorstva i politike, društva, privrede, religije, kulture, umjetnosti, običaja, nauke, školstva itd.

Pomorstvo je od početka istorije međunarodna djelatnost, pa ga je bilo nužno posmatrati u tom kontekstu, kako se vidi i iz naslova knjige. Prikazano je u koncentričnim krugovima koji se sužavaju od najšireg svjetskog, preko užih mediteranskog i jadranskog, da bi se posebno fokusiralo na obale današnje Crne Gore, naročito Boke.

Upravo preko pomorstva ovaj kraj je bio od početka povezan sa svijetom, prije svega Mediteranom i Evropom, bio je i ostao do danas dio mediteranske i evropske civilizacije, a povezivao je i kontinentalnu Crnu Goru i šire zaleđe sa njima. Prirodnim zaprekama, lancem Dinarskih planina bez prirodnih prolaza, kao i istorijskom sudbinom, primorje je bilo vjekovima odvojeno od kontinentalnog zaleđa, ali ta odvojenost nikad nije bila potpuna. Crna Gora je od početka istorije disala preko obale, preko koje su u unutrašnjost prodirali privredni, kulturni i politički uticaji. Zahvaljujući podsticajima iz mletačke Boke, u XVII vijeku je počela borba za oslobođenje Crne Gore od Osman-skog carstva.

Sve istorije počinju mitovima i legendama. Spomenut ću mit o Evropi i legendu o nastanku Kotor koji su i danas aktuelni.

Prema grčkom mitu bog Zeus je oteo lijepu Evropu, kćer feničkog kralja Agenora i odnio je na Krit. Kralj je poslao sina Kadma u Grčku da je traži, gdje se oženio sa Harmonijom, a onda u potrazi za Evropom došao u Boku, gdje je postao kralj Enheleja, osnovao Budvu, a njegov sin Ilios je dao ime ilirskim plemenima. Grobovi Kadma i Harmonije su bili kod Risna. Kadmo nije našao Evropu, a mi danas znamo gdje je i želimo da se sa njom definitivno ujedinito.

Prema legendi o nastanku Kotora, u brdu je živjela vila Alkima, a kada su prvi ljudi na ovom prostoru odlučili da u dnu zaliva sagrađe grad, počeli su da ga grade u brdu udaljeno od mora. No, vila ih je uputila da ga sagrađe na obali i da se posvete pomorstvu koje će biti izvor njihovog blagostanja. Tako je Kotor, kao i druga mjesta u zalivu, od početka svoje istorije vezan za pomorstvo.

Kako je napisao bivši admiral Bokeljske mornarice, dr Miloš Milošević, u radu pod naslovom „Pomorstvo – izvor života na kamenu“, na ovo područje se „može primijeniti stara misao: da je more gorko i čovjek mu se odaje samo ako ga je zemlja izdala. I zaista, oskudna i posna zemlja ovoga kraja nije mogla ishranjivati narod. Tim prije što su granice i ratovi između raznih zavojevača i trajni sukobi grada i sela povećavali tešku ekonomsku stvarnost. Moralo se u svim istorijskim mijenama upućivati ka prekomorskim lukama i zalaziti što dublje u unutrašnjost zemlje. To je stajalo izvanrednih ljudskih žrtava i patnji, ali je donosilo velike prihode i dragocjene kontakte sa svijetom“.

Istorija nas uči da je pomorstvo u svijetu, pa i na ovim obalama, prolazilo kroz brojne krize uzrokovane političkim, vojnim, ekonomskih ili tehnološkim faktorima, zatim se oporavljalo i doživljavalo novi prosperitet. Aktuelna kriza osnovnih grana pomorske privrede u Crnoj Gori, brodarstva, luka i brodogradnje, iako je jedna od najdubljih u zadnjih nekoliko vjekova, koja je počela prije skoro tri decenije, nije istorijska novost. Dakle, kako piše u Bibliji, nema ništa novo pod suncem. No, u isto vrijeme zabilježen je intenzivan razvoj savremenih oblika pomorske privrede, nautičkog i

kruzing turizma, a na obali se odvija oko 90% turističkog prometa, koji je najvažnija privredna aktivnost države.

Da bi se kreirala efikasna razvojna strategija i na optimalan način valorizovao primorski položaj Crne Gore, nužno je shvatiti njegov značaj i imati svijest da je u toku čitave istorije njena glavna ekonomska i geostrateška prednost upravo njena obala i da su velike sile i države u njenom zaleđu vodile ratove da bi je osvojile i zadržale kontrolu nad njom. U ekonomskom i kulturnom smislu obala je bila i ostala najrazvijeniji dio države. Dakle, nije moguće razumijeti opštu istoriju Crne Gore niti kreirati efikasnu razvojnu strategiju bez poznavanja njene pomorske istorije i zato su ovakve knjige i izložbe značajne.

Nedovoljno poznavanje te istorije omogućava brojne manipulacije i falsifikate. U antičkoj filozofiji se govori o dvije vrste znanja, *doxa* – mnijenje i *episteme* – spoznaja. Mnijenje je površno znanje koje se formira na osnovu neprovjerenih informacija, a spoznaja zahtijeva intelektualni napor da se filozofskim i naučnim istraživanjem dođe do istine.

Ova knjiga je prvi pokušaj da se u jednom djelu prikaže ukupna pomorska historija teritorije današnje Crne Gore, koristeći savremenu metodologiju i obimnu literaturu i istorijske izvore na raznim jezicima. Knjiga je veoma opširna, no može se čitati i parcijalno.

Bilo je moguće napisati ovu knjigu zahvaljujući brojnim radovima značajnih autora, koji su, posebno u zadnjih osam decenija, proučavali detaljno ovu oblast i koje sam lično poznao. Spomenuti ću samo neke od njih: don Niko Luković, mons. Pavo Butorac, dr Miloš Milošević, dr Slavko Mijušković, Ignjatije Zloković, Maksim Zloković, Antun Tomić, mons. Gracija Brajković, mr Jovan Martinović. I danas imamo autore koji objavljuju značajne radove i knjige na ovu temu, od kojih ističem Sinišu Lukovića i Petra Palavršića.

Mnogi od tih autora su bili članovi Bokeljske mornarice, najstarije pomorske organizacije na svijetu, koja je u toku 1210 godina dala neprocjenjiv doprinos razvoju pomorstva i kulture. Pored ostalog, ona je sakupila značajnu dokumentaciju koja se čuva u Istorijskom arhivu i Pomorskom muzeju, a osnovala je i prvu zbirku eksponata iz pomorske istorije, koja je bila jezgro Pomorskog muzeja.

Mornarica i danas nastavlja sa svojom naučno-istraživačkom, izdavačkom i kulturnom djelatnošću i uspješno saraduje sa Pomorskim muzejom, JU Muzeji Kotor, Istorijskim arhivom, Biskupijom Kotor, Festivalom Kotor Art, Ministarstvom kulture, bokeljskim opštinama, školama i fakultetima, a evo sada i sa Porto Montenegrom.

Knjiga je zajedničko izdanje Pomorskog muzeja i Bokeljske Mornarice i zahvaljujući sredstvima koje je odobrila Opština Kotor biti će uskoro štampano novo izdanje, u kome će biti korigovane neke greške koje su se, uprkos više kontrola, potkrale.

Prof. dr Antun Sbutega